

УДК 141.319.8:37.015.31

Ірина Кобзева

ORCID iD 0000-0001-8543-6599

кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри філософії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, 61168 Харків, Україна,
kobzeva0501@gmail.com

ГАРМОНІЙНІ АСПЕКТИ КАЛОКАГАТІЇ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

У статті робиться спроба філософського аналізу гармонії та гармонійного розвитку людини, їхньої інтерпретації з Античності до наших днів. Життя людини проходить у вічних пошуках внутрішньої та зовнішньої гармонії. Автором статті аналізуються висловлювання найвидатніших філософів (Демокріта, Геракліта, Піфагора, Платона, Петра Даміані, Томи Аквінського, Діонісія, І. Канта, Л. Фойєрбаха, О.Ф. Лосева та інш.), щодо гармонії та гармонійного розвитку людини. Обговорюється думка про те, що ідеал розвиненої гармонійної людини є змістовною основою античного ідеалу калокагатії протягом усієї історії розвитку і трансформації.

Ключові слова: гармонія; гармонійний розвиток; калокагатія.

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.2228>

Вступ. У будь-якому суспільстві пріоритети повинні поступово зміщуватися від економіки до людини, а головною ціллю має бути гармонійно розвинена людина, як накопичувач людського капіталу, головного потенціалу суспільства. Людина визначає основні напрями розвитку та пріоритети вибору цього суспільства. Але не так багато знайдеться людей, яких би можливо охарактеризувати, як цілісну гармонійну особистість. Розмірковуючи над певною проблемою гармонійного розвитку людини та визначаючи її ідею ми відразу потрапляємо у світ ціннісних орієнтирів та їхні поєднання. Саме гармонія є людська рефлексія з приводу життєво важливих цінностей окремої людини. Красу та благо, тіло та душу, фізичний та розумовий розвиток, сміливо можна віднести до людських цінностей. З цього приводу дуже чітко висловився Г. Ріккерт: «У всіх явищах культури ми завжди знайдемо втілення будь-якої визнаною людиною цінності, заради якої ці явища нею створені, або, якщо вони вже існували раніше виплекані людиною... . Якщо від об'єкта культури відняти будь-яку цінність, то він стане частиною природи» (Ріккерт, 1998, с. 55). А поєднання в собі ціннісних орієнтирів, є втіленням ідеї органічно складного образу калокагатії.

Існує різноманіття інтерпретацій тлумачень поняття калокагатія, але у них є спільна риса: в їх основі лежить уявлення про гармонійне співіснування високих інтелектуальних, фізичних

і моральних якостей, а також відповідного їм способу життя (Матукіна, 2011, с. 250–254). У ХХІ столітті калокагатія має стати духовно-моральним принципом, який визначає формування гармонійної духовно-моральної системи.

Гармонійна людина, в якій дух, душа та тіло врівноважені між собою оптимально та стійко, є одним з типів людської цілісності (Нагевичене, с. 66). У філософському розумінні людина не є цілісною і, відчуваючи цю недосконалість намагається заповнити цю порожнечу, що і спонукає її до пізнання, пошуку та розвитку для досягнення гармонії. Вона цілеспрямовано, але іноді неусвідомлено спрямовується до неї. Щоб досягти ідеалу гармонійної людини потрібно докласти багато зусиль хоча взагалі-то, він майже не досяжний, але кожен повинен хоча би прагнути жити за його канонами. А коли, навіть вдається доторкнутися до цього майже недосяжного ідеалу, людину не покидає відчуття невпевненості і нестійкості цього стану, водночас роблячи відчуття знайденої гармонії непевним і нестійким. У М. О. Бердяєва (1990) в роботі «Сенс історії» висловлена думка, що «В цьому світі неможливо досягнення досконалих форм, тих вдосконалих форм, яких на вершині своїй вдалося досягти еллінському світу, який створив образ земного едема, досконалої краси земного життя». «Це було можливо лише раз у всесвітній історії», – зазначає він (с. 105).

Мета статті. Гармонійна людина – це завжди багато проблем, що підлягають постійному

дослідженню. Гармонійний розвиток передбачає рух людини до повної гармонії із самим собою, і тому цілком природно і обґрунтовано те, що вихідним пунктом для успішної реалізації алгоритмів гармонійного розвитку людини полягає у з'ясуванні та поясненні того, що ж являє собою «гармонія» та «гармонійний розвиток», як явища і, як поняття, які постійно взаємодіють. У зв'язку з цим є актуальним звернення до загального огляду мінливого потоку думки складової калокагатії гармонії та гармонійного розвитку людини протягом століть, де відображені філософські погляди на суть та природу людини, важливість її гармонійного розвитку.

Сучасний етап дослідницької практики, пов'язаної з проблематикою людини, репрезентований здобутками великих філософів, які намагались зрозуміти, що є людина: Сократ, І. Кант, Г. Сковорода, Жан-Поль Сартр, З. Фрейд, М. Шелер, В. І. Вернадський, П'єр Тебяр де Шарден, М. Фуко, А. Печчеї. Проблемою розвитку людини займались також педагоги – Ж. Ж. Руссо, Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Макаренко, Д. Ушинський, М. Стельмахович, І. Зязюн та ін.; письменники – Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, С. Русова, М. Підгірянка та ін. Проблемою калокагатії, як центральною в історичних та сучасних гуманітарних дослідженнях переймалися такі автори: О. Ф. Лосев, О. А. Санженатов, К. С. Семенюк, І. К. Сацик, А. В. Сьомушкін, Є. Л. Яковлева, О. Д. Галазюк, Д. С. Новіков, М. Ю. Прокопьева, Ю. Ш. Стрелец, Є. В. Нікитюк, А. М. Паламарчук; багато уваги калокагатії приділяли закордонні автори: Дж. Код, Г. Ванкель, В. Донлан, Ф. Буріот, У. Еко, А. Хаузер, Х. Т. Гарсія, М. Дюррігль, В. Олівова, І. Мартінкова, С. Еліопулу. Філософську концепцію гармонії в своїх численних роботах розглядали такі науковці, як: Г. В. Ляйбниць, В. І. Муляр, В. А. Косяк, Б. Т. Малишев, Н. Н. Моїсеєнко, О. І. Субетто. Важливе значення мають праці, присвячені дослідженню всебічного й гармонійного виховання особистості, ці аспекти викладені в працях Ю. Азарова, Ш. Амонашвілі, І. Беха, А. Бойко, Л. Ваховського, М. Євтуха, І. Прокопенка, О. Савченко, О. Сухомлинської, Г. Троцько, Б. В. Гола, Ю. Іванової, Ю. Шаніна.

Калокагатія – красива і гармонійна організація життя людини. Ідея гармонійного розвитку тілесної і духовної людини зродилася в античній філософії. Епоха античності була «царством прекрасної індивідуальності», як назвав її Гегель і саме в ній, за його словами, була закладена ідея гармонійної людини. Філософ Ф. Х. Кессиді в книзі про Сократа підкреслює домінуючу в Античності ідею гармонійно розвиненого громадянина поліса. «Ідеалом гармонійно розвиненого громадянина була для греків людина, що поєднувала в собі духовне благородство з тілесним здоров'ям і красою, розум

з енергією, розсудливість із мужністю, скромність із почуттям власної гідності» (Кессиді, 2001, с. 55). Спочатку у визначений час історії Давньої Греції основою гармонійного розвитку кожного еліна було поняття «arete» (αρετή) (фізична сила, витривалість та тілесна краса в поєднанні з високими моральними якостями). А вже згодом, неминучим наступним кроком втілення грецької гармонійної єдності краси фізичної і краси духовної стала калокагатія. Виникнення калокагатії було закономірним для рабовласницького суспільства, це був вид захисту панівних уявлень про зовнішні та внутрішні достоїнства ідеальної людини суспільства (Нахов, 1966). У душі калокагатії виховували лише вільних громадян Афін, це була сукупність добродійностей, гармонія зовнішніх проявів краси людини і краси внутрішньої. Що стосується трактування самого поняття Kalokagathia (від грецького «kalos kai agathos» – прекрасний і добрий) воно є культурним та історичним терміном, і не існує точних емпіричних критеріїв для його визначення. З наукової точки зору термін kalokagathia в секуляризованому мисленні висловлював ранне поняття «красивої» і шляхетної людини.

Тут слід зазначити одного з головних радянських дослідників філософського явища, як калокагатія, О. Ф. Лосева (1965). Він більш детально дає роз'яснення цього терміну і описує його так: «Це складене етично-естетичне поняття – свого роду кентавр. Так само, як уявлення про коня-людину могло існувати в часи міфологічної давнини, також і поняття «прекрасно-добраго» могло мати значення тільки для епохи, у якій етична та естетична свідомість була, по суті, синкретичною, єдиною» (с. 100). Гармонія зовнішнього та внутрішнього не означає нудної одноманітності прописаних чеснот. Навпаки, різні та нібито суперечливі один до одного властивості характеру чи інтереси людини тільки і створюють справжню гармонію (Лосев, 1993, с. 8-9). Інші дослідники цього явища говорять про те, що «калокагатія» давала реальний прообраз такої особистості, у якій моральна і фізична краса перебувають в нерозривній єдності, а внутрішній світ і зовнішній вигляд складають ясну і врівноважену гармонію (Балашов, 1990).

Філософські уявлення про калокагатію завжди передбачають високу моральність людини, але давньогрецькі філософи відходили від пошуку джерел калокагатійності тільки у внутрішньому світі людини, або в її зовнішній гармонійності і прагнули визначити її справжню сутність. Продовжуючи традицію розуміння калокагатії, як гармонії, Ксенофонт, Сократ, Платон і Аристотель намагались розчленувати цю ідеальну гармонію на дві нерозривні протилежності – внутрішній, духовний зміст і зовнішню, конкретно втілену форму, з'ясувати їх функції в утворенні гармонії

(Фунтікова, 2010, с. 208-220). О. Ф. Лосев справедливо вважає, що «... прекрасне для античності виступає тоді, коли фізичні стихії гармоніюють одна з одною в живому та досконалому людському тілі, коли принцип загальнотілесного життя, який греки називали «душею», цілком підпорядковує собі всі тілесні «стихії». Сформоване за таким принципом тіло і є той ідеал. Це залежить від того, як він здійснений в фізичних стихіях, виникає феномен краси» (Лосев, 1963, с. 77). І кажучи про «принципи загальнотілесного життя», вчений, зрозуміло, має на увазі всі ті компоненти, які характерні для ідеальної людини, а не тільки його фізичну основу.

Філософська рефлексія гармонійної завершеності як ядра калокагатії. У засновників вчення про гармонію Геракліта і Піфагора, носіями гармонії є, космос, душа людини і навіть її тіло. Гераклітові належить думка про відносність гармонії, а також і здогад про її зв'язки з рухом, розвитком. Геракліт характерної рисою гармонійного розвитку вважав зміни, що відбуваються відповідно до внутрішньої природи самого явища. Заклик Геракліта «діяти в злагоді з природою», і твердженням, що «прихована гармонія сильніше явної», свідчать про те, що гармонійний розвиток в матеріалістичному трактуванні має своїм джерелом не зовнішню, а внутрішню підставу, що полягає в русі від внутрішнього розладу до внутрішньої згоди, що досягається в ході боротьби («Єдине, розходячись, само з собою узгоджується: гармонія, що знову повертається, як у лука і ліри») (Таранов, 2005, с. 77).

Одне з важливих відкриттів в області філософської думки стосовно гармонії, належить Демокріту. Це було відкриття міри, яке згодом було розвинено іншими мислителями. Міра, по суті, є проявом гармонійності світобудови. Категорія міри з'явилася як результат поступового освоєння людиною навколишнього світу. Співмірність, в поєднанні зі стрункістю, стали, в трактуванні Демокріта, основними критеріями краси, над сутністю якої філософ теж розмірковував.

Платон запропонував універсальне тлумачення гармонії, що відноситься до морального і взагалі духовного життя людини. Гармонія, пропорційність – основа краси: «Все добре, без сумніву, прекрасне, а прекрасне не може бути чужим мірі. Значить, доводиться визнати, що і жива істота, яка мається виявитися прекрасною, пропорційна» (Платон, 1971, с. 535). Платонівська гармонія – це відповідність зовнішнього і внутрішнього. Якщо частини і ціле відповідні, а дії їхні узгоджені, вважав Платон, ми можемо стверджувати, що спостережуване явище наближається до гармонії. «Коли могутня і в усіх відношеннях велика душа сидить якби на колісниці дуже слабого і кволого

тіла, або коли рівновагу порушено в протилежну сторону, жива істота в цілому не прекрасна, бо їй не вистачає пропорційності якраз у істотнішому; проте коли в неї є ця співмірність, вона являє собою для кожного, хто вміє бачити, найпрекрасніше і втішніше з усіх видовищ». Гармонія «невидима», «безсмертна», «прекрасна та божественна» (Платон, 1971, с. 536). В ранньому Середньовіччі уявлення про гармонію не були втрачені, але явно чи неявно дотримувалися формули Петра Даміані: «Філософія є служниця богослов'я». З урахуванням цих обставин Тома Аквінський пов'язував між собою Бога і гармонію, як пов'язують причину і наслідок. Данне трактування, що належить Діонісію, була для Томи основою його власного розуміння гармонії. Краса, досконалість, благо, про які йдеться в його творах, виступили у нього в якості конкретних форм гармонії, бо і краса, і досконалість, і благо є лише наслідки першопричини, тобто Бога. Інший найвідоміший представник середньовічної філософії періоду патристики Августин Блаженний, розмірковуючи про гармонію говорив: «...я помітив, що будь-яке тіло являє собою деяку єдність, єдність же – прекрасна. Приємна також і гармонія, узгодженість єдності» (Августин Блаженний, 1999, с. 574).

Поняття гармонія походить від грець. «співзвучність, стрункість, співрозмірність, рівновага, згода»; «з'єднання, що представляє точну пропорцію між частинами, складовими ціле» (Словарь философских терминов, 2010, с. 98). Тим часом, такого роду визначення саме потребує роз'яснення та пояснення. Адже далеко не всякий «зв'язок» може вважатися гармонійним. А «стрункість» – це якесь оціночне та занадто загальне поняття. Дійсно в «гармонії» не відбувається злиття різних начал в щось «єдине ціле», в принципі, такі начала зберігаються. Причому «співмірність і узгодженість» – це не вихідні положення, а в більшій мірі вони представляють процес, який має певний наслідок і результат. З нашої точки зору, гармонія по суті своїй є особливим видом взаємодії різних начал, в кінцевому рахунку, матеріального та духовного, взаємопроникаючих один в одного і таких, що зберігають, водночас, свою визначеність (генетичну і функціональну), що утворюють внутрішню органічну структуру. Гармонійність не статична, і не абсолютна, причому це і процес, і стан, і властивість, і результат в їхній безперервній взаємодії. Процес нескінченний, як рух до ідеальної мети, яка має свої відносні завершення. Гармонія має певні етапи, фази властивості, стану і у своєму розвитку на нескінченному шляху до вдосконалення, причому ця взаємодія статична та динамічна, тому людина, як гармонійна особистість – це дійсно гармонія в його розвиненому матеріально-фізичному початку і між властивими

йому розвиненим матеріальним і чітко вираженим і сформованим духовним началами. Необхідно приділяти особливу та постійну увагу і до того, і до іншого початку, і до їхньої взаємодії в даний момент і на перспективу.

Пізніше, вже в епоху Відродження, починаючи з XV ст., формується нове розуміння світу та особистості людини, яка ставиться в центр світобудови («гармонійна людина»). У працях великих гуманістів цієї епохи Джованні піко дела Мірандолла (1463–1494), Леона Батіста Альберті (1404–1472) вчення про гармонію отримує подальший розвиток. Широко відомо наступний вислів Альберті про гармонію: «Є щось більше, що складається з поєднання і зв'язку трьох речей (числа, обмеження і розміщення), щось, чим чудово освітлюється увесь лик краси. Це ми називаємо гармонією, яка, без сумніву, є джерелом всякої принади і краси. Адже призначення та мета гармонії – упорядкувати частини, взагалі кажучи, різні за своєю природою, якимось досконалим співвідношенням так, щоб вони одне за одним відповідали, створюючи красу. І не стільки в усьому тілі в цілому або в його частинах живе гармонія, скільки в самій собі та у своїй природі, так що я назвав би її співпричетними душі та розуму. І є для неї ширше поле, де вона може проявитися і розквітнути: вона охоплює все життя людське, пронизує всю природу речей. Бо все, що виробляє природа, порівнюється законом гармонії. І немає у природи більшої турботи, ніж та, що зроблене нею було досконалим. І цього не досягти без гармонії, бо без неї розпадається вища згода частин» (Стахов, 2006, с. 98).

У соціалістів-утопістів Т. Мора, Т. Компаннелли ідея всебічного гармонійного розвитку отримує нову спрямованість. Вони вперше висунули питання про включення до процесу всебічного гармонійного розвитку людини поєднання виховання і праці. Ф. Рабле, М.Монтень до змісту всебічного розвитку вносили культ тілесної краси, насолоду мистецтвом, музикою, літературою (Лаварсланова, 2011).

В свою чергу І. Кант (1980) розумів гармонію, перш за все, як узгодженість між розумом і чуттєвістю. «Ми повинні забезпечити зростання задатків людини, гармонійно розвиваючи природні можливості» (с. 449). У його підході до розуміння гармонії можемо вбачати не тільки філософські, але й певні психологічні аспекти, адже і за сучасними уявленнями інтелект і почуття є важливими складовими особистості. Також він писав про пряму залежність естетичного та етичних компонентів – тут це неявно виражений прояв калокагатії.

Л. Фойєрбах проголосив тезу, що тіло так само схильне до революції, як і дух, але справжніх шляхів до цієї революції він не бачив. Досягнення ідеалу досконалої та гармонійної людини бачилося

їм на шляхах подолання нестачі «тілесного самопізнання» і в успіхах медицини, яка є «батьківщиною і джерелом матеріалізму». Фойєрбаху надзвичайно близьке те, що він називає «медичним аспектом людини», але саме в цьому пункті він впадає в ідеалістичні ілюзії. Нове розуміння людської тілесності та чуттєвості вироблялося в полеміці з фойєрбаховською абстрактною, чуттєвою, але не діяльною «людиною».

Вже пізніше, в 60-ти роки XX ст., у радянських філософів, таких як Б. Т. Малишев, з'являється новий тип особистості, як «Людина-гармонітель». На його думку, гармонітель: «... привертає, захоплює, долучає, звеличує, облагороджує, наповнює радістю і щастям...». Гармонітель – ідеал людської особистості. Н. М. Моїсєєв, підхоплюючи думку про «Людину-гармонітеля», вважає що гармонітель (Тукмаков, 1998, с. 6) тоді виконає свою гармонізуючу функцію по відношенню до «світу свого буття», коли вона буде внутрішньо – і в інтелектуально-психологічному контексті, і в контексті фізичного розвитку – гармонійною (Субетто, 2010, с. 353). Це пов'язано з відродженням в собі, в своєму ідеалі давньогрецького принципу калокагатії, на основі якого отримав своє виховання Платон (Субетто, 2010, с. 353). На думку О. Лосева, саме від Платона бере свій початок погляд на калокагатію, як на гармонію душі та тіла. Людина – гармонітель є «калокатійною людиною» (Тукмаков, 1998, с. 6-7).

Звертаючись до природного прагнення людиною гармонії, завжди розумілося досягнення певного зразка, досконалості, ідеалу, єдності та цілісності в розвитку людської особистості. Справжня краса, як прагнення до організованості, є завжди гармонія (Плюснин-Кронин, 1925). Краса виступає суб'єктивною, людською, антропогенною мірою гармонії. Вона суб'єктивна з позицій людської, емоційної міри, з позицій тої міри, через яку людина пізнає, сприймає гармонію світу (Субетто, 2016, с. 70).

Висновки. В цілому ми змогли дослідити, що являє собою поняття гармонії та гармонійний розвиток. Для знаходження гармонії та розкриття свого потенціалу існує оптимальний шлях – це гармонійний розвиток людини, коли просторово-часова цілісність і високий динамізм, як його найважливіші характеристики забезпечуються взаємозв'язком симетрії і ритму. Гармонійно розвинена людина – об'єктивна закономірність самої історії, обумовлена потребами суспільного прогресу та піднесенням їхнього суб'єкта. Ще з епохи античності, гармонійний розвиток, як ідея калокагатії, був завжди направлений на розвиток зовнішніх та внутрішніх здібностей та прищеплення почуття краси, добра, справедливості, правди і їхньої узгодженій гармонії. Наявність гармонійного складової робить калокагатію вічною

культурною формою і сприяє її трансформацій у часі. І можна сміливо стверджувати, що гармонійний розвиток здатний до трансформації, який може вписуватися в контекст будь-якої епохи. Згодом кожна епоха реалізовувала власні вимоги до гармонійного розвитку. Ця ідея завжди буде пов'язувати минуле із сучасним світом, бо знаходиться в стані безперервного розвитку. І хоча досконала гармонія еллінського світу стала можливою у всесвітній історії лише один раз, не було і немає ніяких перешкод, щоб на всіх етапах всесвітньої історії помітити прояви калокагатійності людини.

Сучасна антропологічна концепція науки повинна розглядати людину не такою якою вона є зараз, а такою якою вона повинна стати з точки зору вищих цінностей. Такими цінностями стають краса, добро, благо та ін., саме вони представляють собою kalokagathia. Цей античний ідеал (ідеал вдосконалої та гармонійно розвинутої людини) максимально можливий та поступово досяжний результат для кожної людини. Він являє собою рішучість завжди заново починати шлях по дорозі до особистого вдосконалення. І ця ідея має особливо важливе значення для всієї системи нашого виховання та освіти.

Література

- Августин Блаженный. Об истинной религии. Теологический трактат. Минск : Харвест, 1999. 1600 с.
- Балашов В. А. Вопросы эстетического образования и эстетики: автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Казань, 1990. 42 с.
- Бердяев Н. А. Смысл истории. Москва : Мысль, 1990. 173 с.
- Кант И. О педагогике. 1803 / Кант И. Трактаты и письма. Москва : Наука, 1980. 712 с.
- Кессиди Ф. Х. Сократ. Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. 352 с.
- Лаварсланова М. Г. Социальная направленность правового воспитания учащейся молодежи в цивилизованном государстве. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Pravo/76571.doc.htm#_ftn3 (дата обращения: 03.07.2018).
- Лосев А. Ф. История античной эстетики. Москва : «Высшая школа», 1963. 583 с.
- Лосев А. Ф., Тахо-Годи А. А., Платон. Аристотель. Москва : Молодая гвардия, 1993. 383 с.
- Лосев А. Ф., Шестаков В. П. История эстетических категорий [Текст] : исследование. Москва : Искусство, 1965. 374 с.
- Матукина А. Н. Представления об идеальном типе человека на Боспоре позднеэллинистического времени. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2011. № 6 (1). С. 250–254.
- Нагевичене В. Я., Пивоваров Д. В. Дефиниция – целостный человек (христианская традиция). *Четырнадцатый Славянский научный сбор «Урал. Православие. Культура».* Кирилло Мефодиевская традиция в культуре России: укрепление духовного единства: материалы всероссийской научно-практической конференции. Челябинск, 24–25 мая 2016 г. / сост. И. Н. Морозова; Челяб. гос. ин-т культуры. Челябинск : ЧГИК, 2016. С. 48–67.
- Нахов И. М. Классическая калокагатия и кинический идеал : материалы III Всесоюзной конференции по вопросам классической филологии. Киев : Киевский ордена Ленина и ордена Октябрьской Революции государственный университет имени Т. Г. Шевченко, 1966. 83с.
- Платон. Тимей. Сочинения : В 3 т., пер. с древнегреч. / Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса. Москва : Мысль, 1971. Т. 3, ч. 1. С. 535.
- Плюснин-Кронин Б. А. Новый этап. Москва : Работник просвещения, 1925. 84 с.
- Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. Москва : Республика, 1998. 413 с.
- Словарь философских терминов [Текст] : словарь / Научная редакция профессора В. Г. Кузнецова. Москва : ИНФРА-М, 2010. XVI. С. 98.
- Стахов А. П. Гармония Мироздания и Золотое Сечение: древнейшая научная парадигма и ее роль в современной науке, математике и образовании. Москва : «Академия Тринитаризма», электронная публикация, 2006. 98 с.
- Субетто А. И. Жизнь как единство творчества, здоровья и гармонии человека и общества / под науч. ред. В.Т. Пуляева. *Личность. Общество. Образование. Качество жизни и образование: стратегии и инновационные практики : материалы XIX Международной научно-практической конференции.* Т. II. Санкт-Петербург : ЛОИРО, 2016. С. 70.
- Субетто А. И. Ноосферный прорыв России в будущее в XXI веке : Монография / Под науч. ред. д.филос.н. В. Г. Егоркина. Санкт-Петербург : Астерион, 2010. 544 с.
- Тукмаков Д. Философ тридцатого века. *Завтра.* 1998. Февраль. №7(220). С. 6.
- Фунтікова Н. В. Античні уявлення про калокагатію, як змістова основа сучасного розуміння сутності інтелігентності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2010. 6 (41). С. 208–220.
- Таранов П. С. Анатомия мудрости: 120 философов: Жизнь. Судьба. Учение: В 2-х т. Симферополь : Реноме, 2005. Т.1. 704 с.

References

- Avgustin, Blazhenny. (1999). *Ob istinnoy religii. Teologicheskiiy traktat [On the true religion. Theological treatise]*. Minsk, Belarus: Kharvest (rus).
- Balashov, V. A. (1990). *Voprosy esteticheskogo obrazovaniya i estetiki [Questions of aesthetic education and aesthetics]*. Extended abstract of Doctor's thesis. Kazan, Russian Federation (rus).
- Berdyayev, N. A. (Ed.) (1990). *Smysl istorii [The meaning of history]*. Moscow, Russian Federation: Mysl' (rus).
- Kant, I. (1980). O pedagogike [On pedagogy]. 1803 / Kant I. *Traktaty i pis'ma*. Moscow, Russian Federation: Nauka (rus).
- Kessidi, F. Kh. (1963). *Sokrat [Socrates]*. Moscow, Russian Federation: Mysl' (rus).
- Lavarslanova, M.G. (2011). *Sotsial'naya napravlennost' pravovogo vospitaniya uchashcheyshya molodezhi v tsivilizovannom gosudarstve [Social orientation of the legal education of students in a civilized state]*. Retrieved from http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Pravo/76571.doc.htm#_ftn3 (rus).
- Losev, A. F. (1963). *Istoriya antichnoy estetiki [History of Ancient Aesthetics]*. Moscow, Russian Federation (rus).
- Losev, A. F., & Takho-Godi A. A. (1993). *Platon. Aristotel' [Plato. Aristotle]*. Moscow, Russian Federation: Molodaya gvardiya (rus).
- Losev, A. F., & Shestakov, V. P. (1965). *Istoriya esteticheskikh kategoriy [History of aesthetic categories]*. Moscow, Russian Federation: Iskusstvo (rus).
- Matukina, A. N. (2011). Predstavleniya ob ideal'nom tipe cheloveka na Bospore pozdneellinisticheskogo vremeni [Ideas about the ideal type of man on the Bosphorus of late Hellenistic time]. *Bulletin of Nizhny Novgorod University named after N.I. Lobachevsky*, 6 (1), 250–254 (rus).
- Nagevichene, V. Ya., & Pivovarov, D. V. (2016, May). *Definitsiya – tselostnyy chelovek (khristianskaya traditsiya) [Definition – an integral person (Christian tradition)]*. Proceedings of the Russian Conference (48–67). Chelyabinsk, Russian Federation: Chelyabinsk State Institute of Culture (rus).
- Nakhov, I. M. (1966). *Klassicheskaya kalokagatiya i kinicheskiiy ideal [Classical kalokagathia and the kinetic ideal]*. Proceedings of the All-Union Conference Abstracts of Papers. Kiev, Ukraine: Taras Shevchenko State University Order of Lenin of Kiev (rus).
- Platon (1971). *Timey [Timae]*. A. F. Loseva, & V. F. Asmusa (Eds.), Moscow, Russian Federation: Mysl' (rus).
- Plyusnin-Kronin, B. A. (1925). *Novyy etap [New stage]*. Moscow, Russian Federation: Rabotnik prosveshcheniya (rus).
- Rikkert, G. (1998). *Nauki o prirode i nauki o kul'ture [The sciences of nature and the science of culture]*. Moscow, Russian Federation: Respublika (rus).
- Slovar' filosofskikh terminov [Dictionary of Philosophical Terms]*. (2010). V. G. Kuznetsova (Ed.). Moscow, Russian Federation: INFRA-M. XVI. p. 98.
- Stakhov, A. P. (2006). *Garmoniya Mirozdaniya i Zolotoe Sechenie: drevneyshaya nauchnaya paradigma i ee rol' v sovremennoy nauke, matematike i obrazovanii. [Harmony of the Universe and the Golden Section: the oldest scientific paradigm and its role in modern science, mathematics and education]*. Moscow, Russian Federation: «Akademiya Trinitarizma», elektronnyaya publikatsiya (rus).
- Subetto, A. I. (2016). Zhizn' kak edinstvo tvorchestva, zdorov'ya i garmonii cheloveka i obshchestva [Life as a unity of creativity, health and harmony of man and Society]. *Personality. Society. Education. Quality of life and education: strategies and innovative practices*. Materials of XIX International scientific.- pract. conf., Saint-Petersburg, Russian Federation (rus).
- Subetto, A. I. (2010). *Noosfernyy proryv Rossii v budushchee v XXI veke: monografiya [Noosphere breakthrough of Russia in the future in the 21st century: a monograph]*. Saint Petersburg, Russian Federation: Asterion (rus).
- Tukmakov, D. (1998). Filosof tridtsatogo veka [The philosopher of the thirtieth century]. *Tomorrow*, 7(220), 6 (rus).
- Funtikova, N. V. (2010). Antychni uivlennia pro kalokagatiuu yak zmistova osnova suchasnoho rozuminnia sutnosti intelihentnosti [Ancient of view of kalokagathia, as the content basis of modern understanding of the essence of intelligence]. *Personality Spirituality: Methodology, Theory and Practice*, 6 (41), 208–220 (ukr).
- Taranov, P. S. (2005). *Anatomiya mudrosti: 120 filosofov: Zhizn'. Sud'ba. Uchenie [Anatomy of wisdom: 120 philosophers: Life. Fate. Doctrine]*. In 2 t. Simferopol, Ukraine: Renome. T. 1. (rus).

HARMONIJNE ASPEKTY KALOKAGATII: ANALIZA HISTORYCZNA I FILOZOFICZNA

Kobzeva Iryna, kandydat nauk pedagogicznych, doktorant Wydziału Filozofii, Charkowski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. G.S. Skovorody, ul. Valentynivska, 2, 61168 Charków, Ukraina, kobzeva0501@gmail.com

W artykule podjęto próbę filozoficznej analizy harmonii i harmonijnego rozwoju człowieka, ich interpretacji od Antyczności do współczesności. Życie człowieka przechodzi w wiecznych poszukiwaniach wewnętrznej i zewnętrznej harmonii. Autor artykułu analizując wypowiedzi największych filozofów (takich jak Demokryt, Heraklit,

Pitagoras, Platon, Peter Damiani, Tomasz z Akwinu, Dionizjusz, I. Kant, L. Feuerbach, A. F. Losev, itp.) na temat harmonii i harmonijnego rozwoju człowieka. Omawia się myśl o tym, że ideał rozwiniętego harmonijnego człowieka jest treścią podstawą antycznego ideału kalokagathii w ciągu całej historii rozwoju i transformacji.

Słowa kluczowe: harmonia; harmonijny rozwój; kalokagathia.

HARMONIC ASPECTS OF KALOKAGATHIA: HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS

Kobzieva Iryna, PhD in Pedagogy, Doctoral Student of Department of Philosophy at H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2 Valentynivska Str., 61168 Kharkiv, Ukraine, kobzeva0501@gmail.com

The paper considers to philosophically analyze the harmony and harmonious development of man, their interpretation from Antiquity to our days. Human life on perpetual search for inner and outer harmony. The author of the article analyze the statements of the greatest philosophers about the harmonious development of the person. The idea that the ideal of a developed harmonious person is substantial basis of the ancient ideal of kalokagathia throughout the history of development and transformation it is discussed.

For many centuries from antiquity to the present day, representatives of philosophy have tried to explain who the person is. And a harmonious development person, should be in the priority for the development of any state. In the historical dynamics, the accents of these philosophical problems were repeatedly changed, their basic principles and thesis were rethought. Accordingly, the views of people changed, and consequently the ideas of kalokagathia, harmony and harmonious development. But only the main feature components did not change. Specificity of harmony and harmonious development is revealed on the basis of an analysis of philosophical and scientific material. These widespread terms are kalokagathia, one of the key concepts and basic methodological principles of ancient Greek philosophy. They make it possible for a person to realize his outer and his inner world as a single whole, and is in certain eternal inner relationships.

The findings of the research show that the harmonious development, as an idea of kalokagathia always aimed at the development of external and internal abilities and instilling a sense of beauty, goodness, justice, truth and their harmonious harmony. The philosophical thought of harmonious development, after going through the ages, acquired new interpretive meanings and national specifics. And in the history of each culture there were periods when accents were drawn on kalokagathia meanings and their reading in the system, ethical and philosophical, aesthetic concepts. The idea of harmonious human development connects the past with our modernity. Moreover, this idea is constantly directed to the future, because it is in a state of continuous development.

Key words: harmony; the harmonious development; kalokagathia.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2018

Прийнято до друку 27.09.2018